

O‘ZBEKISTON QONUNCHILIGI TAHLILI

ILMIY-TAHLILIY JURNAL
2025-YIL 3-SON

ОБЗОР ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УЗБЕКИСТАНА

НАУЧНО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
2025 ГОД № 3

UZBEKISTAN LAW REVIEW

SCIENTIFIC ANALYTICAL JOURNAL
2025 ISSUE 3

VOLUME 2 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/TSUL.UZLAWREV.2.3.

ISSN 2181-8118

DOI: 10.51788/TSUL.UZLAWREV.

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“O‘zbekiston qonunchiligi tahlili” ilmiy-tahliliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2014-yil 21-iyulda 02-0074-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Mustafayev, Y. Yarmolik,
Y. Mahmudov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, E. Sharipov

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: lawreview.uz

E-mail: uzlawreview@tsul.uz

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 2025-yil 26-sentabrda bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 14.

Adadi: 100. Buyurtma: № 175.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,

Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

S. Gulyamov – TDYU Kiber huquq kafedrasi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor – bosh muharrir

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

I. Rustambekov – O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor, yuridik fanlar doktori, professor – bosh muharrir o‘rinbosari

Sh. Xo‘jayev – TDYU Intelktual mulk huquqi kafedrasi mudiri, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori – mas‘ul muharrir

O. Oqyulov – TDYU Fuqarolik huquqi kafedrasi professori, yuridik fanlar doktori

I. Bekov – TDYU Konstitutsiyaviy huquq kafedrasi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

B. Musayev – TDYU Xalqaro xususiy huquq fakulteti dekani, yuridik fanlar doktori, professor

Sh. Saydullayev – TDYU Ommaviy huquq fakulteti dekani, yuridik fanlar nomzodi, professor

O. Mahkamov – TDYU Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasi dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. Habibullayev – TDYU Fuqarolik protsessual va iqtisodiy protsessual huquqi kafedrasi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

B. Samarxodjayev – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti professori, yuridik fanlar doktori

S. Bozorov – TDYU O‘quv-uslubiy boshqarma (Registrator ofis) boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

Marc Bungenberg – Saarlend universiteti Yevropa instituti direktori, yuridik fanlar doktori

Samet Tatar – Turkiyaning Anqara Yildirim Boyazid universiteti professori, yuridik fanlar doktori

Alper Ener – Turkiyaning Anqara Haci Bayram universiteti dotsenti, Energetika nizolari arbitraj markazi bosh-kotibi o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori

Jamsheed Peeroo – Sarbonna Universiteti professori, Stone 36 yuridik firmasi advokati, yuridik fanlar doktori

O. Narziyev – TDYU Xalqaro xususiy huquq kafedrasi professori, yuridik fanlar doktori

O. Xazratqulov – TDYU Xalqaro xususiy huquq kafedrasi mudiri, yuridik fanlar nomzodi, professor

V. Ergashev – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Qonunchilik va huquqiy siyosat instituti direktor o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

D. Suyunova – TDYU Jinoyat-protsessual huquqi kafedrasi professori, yuridik fanlar doktori

Sh.Joldasova – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Qonunchilik muammolari va parlament tadqiqotlari instituti bosh ilmiy xodimi, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-аналитический журнал «Обзор законодательства Узбекистана» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 21 июля 2014 года с удостоверением № 02-0074.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:

Е. Ярмолик, Й. Махмудов,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Ф. Мухаммадиева, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Э. Шарипов

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: lawreview.uz

E-mail: uzlawreview@tsul.uz

Издательская лицензия

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
26.09.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 14. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 175.

Лицензия типографии

от 29.11.2023. № 174626

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

С. Гулямов – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой киберправа Ташкентского государственного юридического университета – главный редактор

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

И. Рустамбеков – доктор юридических наук, профессор, проректор по учебной работе Ташкентского государственного юридического университета – заместитель главного редактора

Ш. Хужаев – доктор философии (PhD) по юридическим наукам, заведующий кафедрой права интеллектуальной собственности Ташкентского государственного юридического университета – ответственный редактор

О. Окюлов – доктор юридических наук, профессор кафедры гражданского права Ташкентского государственного юридического университета

И. Беков – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой конституционного права Ташкентского государственного юридического университета

Б. Мусаев – доктор юридических наук, профессор, декан факультета международного частного права Ташкентского государственного юридического университета

Ш. Сайдуллаев – кандидат юридических наук, профессор, декан факультета публичного права Ташкентского государственного юридического университета

О. Махкамов – доктор юридических наук, и. о. доцента кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

Д. Хабибуллаев – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой гражданского процессуального и экономического процессуального права Ташкентского государственного юридического университета

Б. Самарходжаев – доктор юридических наук, профессор Университета мировой экономики и дипломатии

С. Бозоров – доктор юридических наук, профессор, начальник управления учебно-методической работы (Регистратор-офис) Ташкентского государственного юридического университета

М. Бунгенберг – доктор права, директор Европейского института Саарского университета (Германия)

С. Татар – доктор права, профессор Анкарского университета Йылдырым Беazit (Турция)

А. Энер – доктор права, доцент Анкарского университета Хаджи Байрам, заместитель генерального секретаря Арбитражного центра по энергетическим спорам (Турция)

Дж. Пезру – доктор права, профессор Сорбоннского университета, адвокат юридической фирмы Stone 36 (Франция)

О. Нарзиев – доктор юридических наук, профессор кафедры международного частного права Ташкентского государственного юридического университета

О. Хазраткулов – кандидат юридических наук, профессор, заведующий кафедрой международного частного права Ташкентского государственного юридического университета

В. Эргашев – доктор юридических наук, профессор, заместитель директора Института законодательства и правовой политики при Президенте Республики Узбекистан

Д. Суюнова – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета

Ш. Жолдасова – доктор философии (PhD) по юридическим наукам, главный научный сотрудник Института проблем законодательства и парламентских исследований при Олий Мажлисе Республики Узбекистан

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

"Uzbekistan law review" legal scientific and analytical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on July 21, 2014, with certificate number 02-0074.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

Y. Yarmolik, Y. Makhmudov,
E. Mustafaev, K. Abduvalieva,
F. Mukhammadieva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, E. Sharipov

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Publishing department address:

100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: lawreview.uz

E-mail: uzlawreview@tsul.uz

Publishing license

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 26.09.2025.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 14.

Units: 100. Order: № 175.

Printing house license

№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD
EDITOR-IN-CHIEF

S. Gulyamov – Head of the Department of Cyberlaw of TSUL, Doctor of Law, Professor
- Editor-in-Chief

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

I. Rustambekov – Deputy Rector for Academic Affairs, Doctor of Law, Professor -
Deputy Editor-in-Chief

Sh. Xujayev – Head of the Department of Intellectual Property Law of TSUL, Doctor
of Philosophy (PhD) in Law - Executive Editor

O. Oqyulov – Professor of the Department of Civil Law of TSUL, Doctor of Law

I. Bekov – Head of the Department of Constitutional Law of TSUL, Doctor of Law,
Professor

B. Musaev – Dean of the Faculty of Private International Law of TSUL, Doctor of
Law, Professor

Sh. Saydullaev – Dean of the Faculty of Public Law of TSUL, Candidate of Legal
Sciences, Professor

O. Mahkamov – Acting Associate Professor of the Department of Criminal Law,
Criminology and Anti-Corruption of TSUL, Doctor of Law

D. Habibullaev – Head of the Department of Civil Procedural and Economic
Procedural Law of TSUL, Doctor of Law, Professor

B. Samarkhodjaev – Professor of the University of World Economy and Diplomacy,
Doctor of Law

S. Bozorov – Head of the Educational and Methodological Department (Registration
Office) of TSUL, Doctor of Law, Professor

Marc Bungenberg – Saarland universiteti Yevropa instituti direktori, yuridik
fanlar doktori Director of the European Institute of Saarland University, Doctor of Law

Samet Tatar – Professor of Ankara Yıldırım Bayezid University, Turkey, Doctor of
Law

Alper Ener – Associate Professor of Ankara Haci Bayram University, Turkey, Deputy
Secretary General of the Center for Arbitration of Energy Disputes, Doctor of Law

Jamsheed Peeroo – Professor of the University of Sarbonne, lawyer of the law firm
Stone 36, Doctor of Law

O. Narziev – Professor of the Department of Private International Law of TSUL,
Doctor of Law

O. Khazratkulov – Head of the Department of Private International Law of TSUL,
Candidate of Legal Sciences, Professor

V. Ergashev – Deputy Director of the Institute of Legislation and Legal Policy under
the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

D. Suyunova – Professor of the Department of Criminal Procedure Law of TSUL,
Doctor of Law

Sh. Joldasova – Chief Research Fellow of the Institute of Legislation Problems and
Parliamentary Research under the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of
Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 8 **NAZAROV SHAVKAT NAZAROVICH**
Fuqarolik jamiyati va davlat: konstitutsiyaviy-huquqiy hamkorlik asoslari
- 18 **NARIMANOV BEKZOD ABDUVALIYEVICH**
Nodavlat notijorat tashkilotlari ramzlari bilan bog'liq ma'muriy tartib-taomillarni takomillashtirish

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 25 **ABDUVALIYEV BAHODIR ABDULXAYEVICH**
Aqlii shaharlar ekotizimida subyektlar tarkibi va shartnoma munosabatlarining o'ziga xosligi:
O'zbekiston Respublikasi misolida huquqiy tahlil

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 35 **BARLIBAYEVA DILNOZA ABDUKAXAROVNA**
Sudgacha adolat va huquqiy himoya: O'zbekistonda fuqarolar huquqlarini himoya qilishning yangi mexanizmi

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI. IJTIMOIIY TA'MINOT HUQUQI

- 46 **RAXIMOVA KAMOLA XOSHIMJANOVNA**
"Work-life balance" konsepsiyasining nazariy asoslari va O'zbekiston sharoitida joriy etish mexanizmlari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 55 **BAYTUROVA AIDA NABIYEVNA**
O'zbekistonda muhofaza etiladigan tabiiy hududlarni tashkil etish va ular faoliyatining huquqiy jihatlar
- 65 **OTAUBAYEVA AYGUL BAXRAMOVNA**
Ekologiya sohasidagi jinoyatlar va ma'muriy huquqbuzarliklarning chegarasini aniqlash: Qozog'iston va O'zbekiston qonunchiligining qiyosiy-huquqiy tahlili
- 74 **KALDARBEOV ASILJON OSPANOVICH**
Qozog'iston va O'zbekistonda o'rmon fondiga mulk huquqi bilan bog'liq dolzarb muammolar

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 84 **OCHILOV SAMARIDDIN KAMOLIDDINOVICH**
Jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish institutining shakllanishiga oid ilmiy-nazariy va huquqiy qarashlar
- 98 **NURMANOV XOLBEK RAHMATILLA O'G'LI**
Kiberjinoyatchilik o'sishi ortidan kiberjinoyatchi portretiga nazar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

- 109 **MIRZAYEVA MOHINA SROJIDDINOVA**
"Avtomobil yo'llari to'g'risida"gi qonunning yangi tahriri loyihasida shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kafolatlarining huquqiy tahlili

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

- 8 **НАЗАРОВ ШАВКАТ НАЗАРОВИЧ**
Гражданское общество и государство: основы конституционно-правового взаимодействия
- 18 **НАРИМАНОВ БЕКЗОД АБДУВАЛИЕВИЧ**
Совершенствование административных процедур, связанных с символикой негосударственных некоммерческих организаций

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- 25 **АБДУВАЛИЕВ БАХОДИР АБДУЛХАЕВИЧ**
Специфика субъектного состава и договорных отношений в экосистеме умных городов:
правовой анализ на примере Республики Узбекистан

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

- 35 **БАРЛИБАЕВА ДИЛНОЗА АБДУКАХАРОВНА**
Досудебная справедливость и правовой щит: новый механизм защиты прав граждан в Узбекистане

12.00.05 – ТРУДОВОЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

- 46 **РАХИМОВА КАМОЛА ХОШИМЖАНОВНА**
Теоретические основы концепции work-life balance и механизмы её внедрения в условиях Узбекистана

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

- 55 **БАЙТУРОВА АИДА НАБИЕВНА**
Правовые аспекты создания и функционирования охраняемых природных территорий в Узбекистане
- 65 **ОТАУБАЕВА АЙГУЛЬ БАХРАМОВНА**
Разграничение преступлений и административных правонарушений в сфере экологии:
сравнительно-правовой анализ законодательства Казахстана и Узбекистана
- 74 **КАЛДАРБЕКОВ АСЫЛЖАН ОСПАНОВИЧ**
Актуальные проблемы права собственности на лесной фонд в Казахстане и Узбекистане

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

- 84 **ОЧИЛОВ САМАРИДДИН КАМОЛИДДИНОВИЧ**
Научно-теоретические и правовые взгляды на формирование института условно-досрочного освобождения от наказания
- 98 **НУРМАНОВ ХОЛБЕК РАХМАТИЛЛА УГЛИ**
Профиль киберпреступника сквозь призму роста киберпреступности

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

- 109 **МИРЗАЕВА МОХИНА СРОЖИДДИНОВНА**
Правовой анализ гарантий прозрачности и антикоррупционных мер в проекте закона «Об автомобильных дорогах» в новой редакции

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

- 8 **NAZAROV SHAVKAT NAZAROVICH**
Civil society and the state: foundations of constitutional and legal cooperation
- 18 **NARIMANOV BEKZOD ABDUVALIEVICH**
Improvement of administrative procedures related to the symbols of non-governmental non-profit organizations

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 25 **ABDUVALIEV BAHODIR ABDULKHAYEVICH**
Specifics of subject composition and contractual relations in the ecosystem of smart cities: legal analysis on the example of the Republic of Uzbekistan

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

- 35 **BARLIBAEVA DILNOZA ABDUKAKHAROVNA**
Pre-trial justice and legal shield: a new mechanism for protecting the rights of citizens in Uzbekistan

12.00.05 – LABOR LAW. SOCIAL SECURITY LAW

- 46 **RAKHIMOVA KAMOLA KHOSHIMJANOVNA**
Theoretical foundations of “work-life balance” concept and implementation mechanisms in Uzbekistan context

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

- 55 **BAYTUROVA AIDA NABIYEVNA**
Legal aspects of the establishment and functioning of protected natural areas in Uzbekistan
- 65 **OTaubAYEVA AIGUL BAKHRAMOVNA**
Distinction between environmental crimes and administrative offenses: a comparative legal analysis of the legislation of Kazakhstan and Uzbekistan
- 74 **KALDARBEOV ASILJAN OSPANOVICH**
Current issues of ownership of forest fund in Kazakhstan and Uzbekistan

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

- 84 **OCHILOV SAMARIDDIN KAMOLIDDINOVICH**
The scientific-theoretical and legal views on the formation of the institution of parole
- 98 **NURMANOV KHOLBEK RAHMATILLA UGLI**
A look at the cybercriminal profile in the event of the growth of cybercrime

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

- 109 **MIRZAEVA MOHINA SROJIDDINOVA**
Legal analysis of transparency and anti-corruption safeguards in the new edition of the law “On Automobile Roads”

Kelib tushgan / Получено / Received: 18.07.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 15.09.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 26.09.2025

DOI: 10.51788/tsul.uzlawrev.2.3./NRXN4745

UDC: 342(045)(575.1)

FUQAROLIK JAMIYATI VA DAVLAT: KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY HAMKORLIK ASOSLARI

Nazarov Shavkat Nazarovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Davlat boshqaruvi kafedrasini mudiri,
yuridik fanlar nomzodi, dotsent
ORCID: 0000-0001-8546-774X
e-mail: sh.nazarov@tsul.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi har tomonlama tahlil qilingan. Muallif O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahririda mazkur institutlarga alohida bob ajratilgani va bu orqali ularning davlat boshqaruvidagi roli mustahkamlanganini asosli ravishda ko'rsatib bergan. Germaniya, Yaponiya, Vengriya, Portugaliya va boshqa mamlakatlar tajribasi tahlili asosida O'zbekiston modeli demokratik tendensiyalar bilan uyg'unlashgani asoslangan. Davlat va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi konstitutsiyaviy kafolatlar, jamoatchilik nazorati, hamkorlik mexanizmlari hamda moliyaviy mustaqillik kabi masalalar keng qamrab olingan. Shuningdek, prezident farmonlari va hukumat qarorlari orqali mazkur institutlar faoliyati uchun yaratilgan huquqiy sharoitlar o'rganilgan. Muallif amaldagi normalar ijrosini ta'minlash, fuqarolarning huquqiy ongini oshirish va fuqarolik jamiyati salohiyatini kuchaytirish bo'yicha takliflarni ilgari surgan. Shu bilan birga, fuqarolik jamiyati institutlari va davlat hamkorligining huquqiy asoslari masalasida olimlarning fikrlari tahlil qilingan holda, qonunchilikni takomillashtirish, amaliyotda normalarni qo'llash va sharhlash yuzasidan fikr-mulohazalar bildirilgan. O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning 2021–2025-yillarga mo'ljallangan konsepsiyasi fuqarolik jamiyati va davlatning konstitutsiyaviy-huquqiy hamkorlik asosi sifatida ko'rib chiqilgan. Maqoladagi xulosalar fuqarolik jamiyatini rivojlantirish bo'yicha amaliy siyosatni shakllantirishda nazariy asos vazifasini o'taydi.

Kalit so'zlar: fuqarolik jamiyati, konstitutsiya, huquqiy maqom, jamoatchilik nazorati, hamkorlik, demokratiya, nodavlat notijorat tashkilotlari, davlat, qonunchilik

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО И ГОСУДАРСТВО: ОСНОВЫ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Назаров Шавкат Назарович,
кандидат юридических наук, доцент,
заведующий кафедрой «Государственное управление»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В статье всесторонне проанализирован конституционно-правовой статус институтов гражданского общества. Автор обоснованно показывает, что в новой редакции

Конституции Республики Узбекистан этим институтам посвящена отдельная глава, что усилило их роль в государственном управлении. На основе анализа опыта Германии, Японии, Венгрии, Португалии и других стран обосновано, что узбекская модель гармонично сочетается с демократическими тенденциями. Широко охвачены вопросы конституционных гарантий взаимодействия государства и гражданского общества, общественного контроля, механизмов партнёрства, а также финансовой независимости. Изучены правовые условия, созданные для деятельности данных институтов посредством президентских указов и постановлений правительства. Автор выдвигает предложения по обеспечению реализации действующих норм, повышению правосознания граждан и укреплению потенциала гражданского общества. Кроме того, на основе анализа мнений учёных по вопросу правовых основ взаимодействия институтов гражданского общества и государства приведены замечания и рекомендации по совершенствованию законодательства, применению и интерпретации норм на практике. Рассмотрена Концепция развития гражданского общества в Узбекистане на 2021–2025 годы как основа конституционно-правового взаимодействия государства и гражданского общества. Сделанные в статье выводы служат теоретической основой для формирования практической политики в сфере развития гражданского общества.

Ключевые слова: гражданское общество, конституция, правовой статус, общественный контроль, взаимодействие, демократия, негосударственные некоммерческие организации, государство, законодательство

CIVIL SOCIETY AND THE STATE: FOUNDATIONS OF CONSTITUTIONAL AND LEGAL COOPERATION

Nazarov Shavkat Nazarovich,

Head of the Department of Public Administration,
Tashkent State University of Law,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

Abstract. *In this article, the constitutional and legal status of civil society institutions is comprehensively analyzed. The author substantiates that in the new edition of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, a separate chapter is devoted to these institutions, thereby strengthening their role in public administration. Based on the analysis of the experience of Germany, Japan, Hungary, Portugal, and other countries, the harmonization of the Uzbek model with democratic trends is substantiated. Issues such as constitutional guarantees between the state and civil society, public control, cooperation mechanisms, and financial independence are widely covered. The legal conditions created for the activities of these institutions through presidential decrees and government resolutions were also studied. The author put forward proposals for ensuring the implementation of current norms, increasing the legal awareness of citizens, and strengthening the potential of civil society. At the same time, based on the analysis of the opinions of scientists on the legal basis of civil society institutions and state cooperation, opinions were expressed on improving legislation and applying and interpreting norms in practice. The Concept for the Development of Civil Society in Uzbekistan for 2021-2025 is considered as the basis of constitutional and legal cooperation between civil society and the state. The conclusions of the article serve as a theoretical basis for the formation of a practical policy for the development of civil society.*

Keywords: civil society, Constitution, legal status, public oversight, cooperation, democracy, Non-Governmental Organizations, state, legislation

Kirish

Fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi davlat va jamiyat munosabatlarining huquqiy doirasini belgilaydigan, fuqarolik jamiyati subyektlarining

huquqiy holati, vakolatlari, faoliyatining kafolatlari va chegaralarini o'zida mujassam etgan normativ-huquqiy tizimni o'zida aks ettiradi. Konstitutsiyaviy-huquqiy maqom fuqarolik jamiyati institutlarining davlat bilan munosabatlarida o'z huquq va majburiyatlarini to'laonli amalga oshirish imkoniyatlarini ta'minlaydigan mustahkam va fundamental huquqiy asoslar yaratishga xizmat qiladi.

S.A. Avakyan ta'kidlaganidek, "ommaviy hokimiyatning boshqaruv subyektlari munosabatlari konstitutsiyaviy huquq tomonidan tartibga solinadigan hokimiyat turi sifatida ko'rib chiqiladi. Bu hokimiyatga tegishlilik, uning tashkil etilishi, amalga oshirilishi, chegaralari va fuqarolik erkinligining kafolati sifatida foydalanish qoidalarini belgilaydi" [1]. Bu fikr fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomining muhim jihatlari ochib berishga qaratilgan, desak xato qilmagan bo'lamiz.

A.X. Saidov esa "fuqarolik jamiyati institutlari rivojlanishi davlat va jamiyat munosabatlarining demokratlashuviga xizmat qiladi" [2], deb ta'kidlab, fuqarolik jamiyati institutlarining davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni demokratlashtirishdagi ahamiyatini alohida ko'rsatib o'tadi. Bu fikr demokratik jamiyat qurishda fuqarolik jamiyati institutlarining o'rni muhim ekanligini tasdiqlaydi.

"O'zbekiston Respublikasi demokratik davlat va erkin fuqarolik jamiyatini qurish yo'lida rejali ravishda ilgari lab bormoqda. Mamlakat qonunchiligi barcha islohotlarni amalga oshirishning huquqiy asosi bo'lib, shubhasiz, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi fuqarolarning eng muhim huquqiy kafolatlarini mustahkamlaydigan davlatning Asosiy qonunidir" [3]. Ushbu fikrga qo'shilgan holda, qayd etish zarurki, O'zbekiston Konstitutsiyasi fuqarolik jamiyati rivojidagi asosiy qonuniy poydevor sifatidagi rolini ko'rsatib beradi.

Fuqarolik jamiyati institutlarining Konstitutsiyaviy maqomiga to'xtalib o'tadigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati institutlariga alohida bob (XIII bob) ajratilishi ularning davlat va jamiyat hayotidagi o'rni muhimligini ko'rsatadi.

Konstitutsiyaning 69-moddasida "Fuqarolik jamiyati institutlari, shu jumladan, jamoat birlashmalari va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, ommaviy axborot vositalari fuqarolik jamiyatining asosini tashkil etadi", deb belgilangan. Bu norma fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy maqomini belgilab beruvchi asosiy qoida hisoblanadi.

"Fuqarolik jamiyati asoslarini Konstitutsiyaviy-huquqiy tartibga solish zarurati barcha olimlar tomonidan tan olinmagan. Shunga qaramay, turli davlat tuzilishi, boshqaruv shakli va rejimiga ega bo'lgan xorijiy mamlakatlar Konstitutsiyalarida fuqarolik jamiyatining ayrim jihatlari u yoki bu tarzda aks ettirilgan" [5]. Bu fikr shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati masalalarining mustahkamlanishi ilg'or tajriba hisoblanadi va bu xalqaro tendensiyalarga mos keladi.

Xorijiy davlatlar tajribasiga e'tibor qaratsak, ularning aksariyatining Konstitutsiyalarida fuqarolik jamiyati yoki NNT uchun maxsus boblar ajratilmaganligi, faqat fundamental huquqiy asoslar ko'rsatilganligini ko'rish mumkin.

Germaniyaning Asosiy qonunida (Grundgesetz) fuqarolik jamiyati institutlariga doir asosiy normalar 9-moddada ifodalangan. Ushbu modda fuqarolarning uyushmalar va jamiyatlar tuzish huquqini kafolatlaydi. Konstitutsiya nodavlat tashkilotlarining qonuniy asosda faoliyat yuritishi uchun huquqiy asos yaratadi, biroq ular haqida to'g'ridan to'g'ri me'yorlar mavjud emas [5].

Ispaniya Konstitutsiyasining (1978) 22-moddasida uyushmalar tuzish huquqi, 6-moddasida esa siyosiy partiyalar to'g'risidagi normalar belgilangan. Bu normalar nodavlat notijorat tashkilotlarining huquqiy asoslarini belgilaydi, biroq "fuqarolik jamiyati" yoki "fuqarolik jamiyati institutlari" atamasi to'g'ridan to'g'ri ishlatilmagan [6].

Italiya Konstitutsiyasining 2-moddasida shaxsning huquqlari va jamiyatning asosiy guruhlarini tan olinadi. 18-moddada esa fuqarolarning uyushma tuzish huquqi kafolatlanadi. Konstitutsiyaning 49-moddasi siyosiy partiyalar to'g'risidagi normalar, 39-moddasi esa kasaba uyushmalari to'g'risidagi normalarni o'z ichiga oladi [7].

Shvetsiya Konstitutsiyasining (Regeringsformen) 2-bob 1-paragrafida fuqarolarning uyushma va birlashmalar tuzish huquqi nazarda tutilgan. Bu norma nodavlat tashkilotlarini tuzish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Qizig'i, Shvetsiya qonunchiligida nodavlat tashkilotlari uchun maxsus huquqiy maqom mavjud emas, ular, odatda, "ideell förening" (ideal uyushma) sifatida ro'yxatdan o'tkaziladi [8]. Yaponiyada 1947-yilgi Konstitutsiyaning 21-moddasida yig'ilish, uyushma va ifoda etish erkinligi kafolatlanadi, lekin fuqarolik jamiyati institutlari yoki NNTlar haqida to'g'ridan to'g'ri me'yorlar yo'q. NNTlar faoliyati maxsus qonun bilan tartibga solinadi [9].

Ushbu ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlar konstitutsiyalarida "fuqarolik jamiyati" yoki "nodavlat notijorat tashkilotlari" atamaları kam uchraydi. Ko'proq uyushmalar tuzish, birlashish erkinligi kabi asosiy huquqlar kafolatlanadi, ular esa fuqarolik jamiyatining poydevori hisoblanadi. Konstitutsiyalar umumiy konstitutsiyaviy prinsiplar, asosiy huquqlarni belgilab bersa, NNTlar va fuqarolik jamiyati institutlarining aniq faoliyati maxsus qonunlar bilan tartibga solinadi. Shunga qaramasdan, rivojlangan demokratik davlatlar konstitutsiyalaridagi bu normalar fuqarolik jamiyati institutlari faoliyati uchun mustahkam huquqiy asos yaratib beradi.

G.A. Bagiryan to'g'ri ta'kidlaganidek, "Ko'plab davlatlarning Konstitutsiyaviy hujjatlarini tahlil qilish ijtimoiy ahamiyatga molik masalalarni hal etishda fuqarolik jamiyati institutlarini jalb qilgan holda, davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro hamkorlik shakllarini konstitutsiyaviy-huquqiy darajada takomillashtirish tendensiyasi rivojlanayotganini ko'rsatmoqda" [4].

Vengriya Konstitutsiyasi (Asosiy Qonuni)ning VIII moddasida fuqarolik jamiyati institutlariga tegishli qoidalar nazarda tutilgan. Unda har bir shaxsning nodavlat tashkilotlar tuzish va ularga qo'shilish huquqi kafolatlangan. VIII moddaning 2-qismida "Har kim tashkilotlar va birlashmalar tuzish hamda ularga qo'shilish huquqiga ega", deb belgilangan. Shuningdek, Vengriya Konstitutsiyasining preambulasida fuqarolik tashabbuslari va jamiyat a'zolarining ijtimoiy faolligi – Vengriya davlatchiligining muhim tayanchi sifatida e'tirof etilgan [10].

Polsha Respublikasi Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati tushunchasi 12-moddada aks ettirilgan. Unda "Polsha Respublikasi kasaba uyushmalari, dehqon jamiyatlari, birlashmalar, fuqarolik harakatlari va boshqa ixtiyoriy birlashmalar hamda fondlarning faoliyatiga kafolat beradi va fuqarolik jamiyatining hayotini ta'minlaydi" [11], deb belgilangan. Mazkur mamlakat Konstitutsiyasida fuqarolik tashabbuslari va jamoat tashkilotlarining maqomiga alohida e'tibor qaratilgan bo'lib, fuqarolarning siyosiy va ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etish huquqi ta'minlangan.

Portugaliya Konstitutsiyasining 80-moddasida fuqarolik jamiyati institutlarining iqtisodiy tashkilot shakllari sifatida tan olinishi belgilangan. Bundan tashqari, 263–267-moddalarda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, uyushmalar va nodavlat tashkilotlarining maqomi tartibga solingan. Konstitutsiyaning 48-moddasida esa fuqarolarning jamoat

tashkilotlari va siyosiy birlashmalarida ishtirok etish huquqi kafolatlangan. Portugaliya konstitutsiyaviy tizimida demokratik tartibotni mustahkamlashda fuqarolik jamiyati muhim rol o'ynashi alohida ta'kidlangan [12].

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri ham aynan shu tendensiyaning amaliy ifodasidir. Fuqarolik jamiyati institutlari maqomining konstitutsiyaviy mustahkamlanishi ularning davlat bilan o'zaro hamkorligining huquqiy asoslarini yaratadi va bu hamkorlikni yangi bosqichga ko'taradi.

Asosiy qism

Fuqarolik jamiyati institutlari davlat bilan teng huquqli hamkor sifatida ijtimoiy-iqtisodiy, gumanitar va siyosiy-huquqiy vazifalarni hal qilishda ishtirok etadi. Bu fuqarolik jamiyati tashkilotlari davlat va tijorat tashkilotlari mustaqil ravishda ta'minlay olmaydigan samarali ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish, xayriya ishlarini targ'ib qilish va maqsadli yordam ko'rsatish, hokimiyat ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish hamda korrupsiyaga qarshi samarali kurash olib borish orqali amalga oshiriladi [13].

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasida "Davlat va uning organlari, boshqa tashkilotlar, mansabdor shaxslar, fuqarolik jamiyati institutlari hamda fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish yuritadilar", deb belgilangan. Bu norma fuqarolik jamiyati institutlarini davlat organlari bilan bir qatorda, Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish yurituvchi subyekt sifatida e'tirof etadi, bu esa ularning huquqiy maqomini yuridik jihatdan tenglashtiradi va mustahkamlaydi.

Konstitutsiyaning 56-moddasida "Inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning mavjud shakllari hamda vositalarini to'ldiradi, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga va inson huquqlari madaniyatini yuksaltirishga ko'maklashadi", deb belgilangan. Xelmut K. Anxeyer va Stefan Toeplerning fikricha, "fuqarolik jamiyati va davlat o'rtasidagi hamkorlik samaradorligi ko'p jihatdan qonunchilik bazasining takomillashganlik darajasiga bog'liq" [14].

Bu norma fuqarolik jamiyati rivojining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini ko'rsatadi va inson huquqlari masalalarida fuqarolik jamiyati va davlat hamkorligining huquqiy asoslarini yaratadi.

"Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga hayotimizning boshqa muhim sohalari va ustuvor yo'nalishlari qatori faol fuqarolik jamiyatini shakllantirish, jamoatchilik nazorati institutini yanada rivojlantirishga oid normalar ham kiritilgan" [15]. Bu fikr Konstitutsiyaviy islohotlar natijasida fuqarolik jamiyati va davlat o'rtasidagi munosabatlarning sifat jihatidan yangilanganini ko'rsatadi. Bunda, ayniqsa, jamoatchilik nazorati institutining rivojlantirilishiga alohida e'tibor qaratilishi davlat va jamiyat munosabatlari demokratlashuvining muhim belgisidir. Ushbu masala kelgusi boblarda alohida tahlil qilinadi.

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy maqomi, vakolatlari va kafolatlarining mustahkamlanishi davlat va jamiyat munosabatlarining yangi bosqichga ko'tarilganidan dalolat beradi. Bu normalar fuqarolik jamiyati institutlarining davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarining huquqiy asoslarini belgilaydi va samarali hamkorlik mexanizmlarini yaratishga xizmat qiladi.

Konstitutsiyaviy islohotlar orqali fuqarolik jamiyatini rivojlantirish g'oyasi to'g'ri. Biroq bu jarayonda faqat qonun qabul qilish bilan cheklanmaslik kerak. Konstitutsiyaviy normalarning samarali ijrosini ta'minlash, ularni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlarini takomillashtirish, jamiyat a'zolarining huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish, fuqarolik jamiyati

institutlarining salohiyatini oshirish kabi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Olimlar tomonidan fuqarolik jamiyati institutlari va davlat hamkorligining huquqiy asoslari masalasi yuzasidan turli fikrlar ilgari surilgan. Ularning fikricha, “Bugungi kunda xalqaro tajriba shuni ko’rsatadiki, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning global tendensiyalari bir qator barqaror yo’nalishlarni namoyon etmoqda. Xalqaro darajada fuqarolik jamiyati institutlariga ishonch ortib bormoqda hamda ularning davlat va korporativ sektorlarda boshqaruv qarorlarini qabul qilishga ta’siri kuchaymoqda” [16].

Mazkur fikr zamonaviy tendensiyalarni to’g’ri aks ettiradi. Chunki bugungi kunda dunyoning rivojlangan mamlakatlarida davlat boshqaruvida fuqarolik jamiyati institutlarining ishtiroki tobora kengayib bormoqda. Bu esa davlat organlari faoliyatining shaffofligini ta’minlash, korrupsiyaning oldini olish va demokratik prinsiplarni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, bu fikrni qo’llab-quvvatlagan holda, qo’shimcha qilish kerakki, fuqarolik jamiyati institutlariga bo’lgan ishonchning ortishi ularning faoliyatini yanada takomillashtirish zaruratini ham yuzaga keltiradi.

Yuqorida fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi ko’rib chiqildi. So’nggi yillarda fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish uchun yetarli huquqiy asoslar yaratilgan bo’lib, davlat boshqaruvining eng yuqori darajalarida – Prezident va Hukumat tomonidan ushbu sohaga doimiy e’tibor qaratilmoqda. Bu esa, o’z navbatida, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish, inson huquqlari va erkinliklarini ta’minlash hamda fuqarolik jamiyatini shakllantirishning huquqiy kafolatlari bo’lib xizmat qilmoqda.

Amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida nodavlat notijorat tashkilotlarining huquqiy kafolatlarini ta’minlaydigan, zamonaviy demokratik talablar va xalqaro standartlarga javob beradigan normativ-huquqiy baza yanada takomillashtirildi. Buning natijasida 20 ga yaqin qonun, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining hujjatlari va Hukumat qarorlari qabul qilindi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti va Hukumatining fuqarolik jamiyati institutlariga oid huquqiy hujjatlarini yuridik kuchi va qabul qilinish davriga qarab tizimli ravishda tahlil qilish maqsadga muvofiq. Chunki bunday yondashuv fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomining rivojlanish dinamikasi, huquqiy mexanizmlarining takomillashuv bosqichlari va davlat organlari bilan o’zaro munosabatlarining evolyutsiyasini aniq ko’rsatib berish imkonini beradi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 4-maydagi “Mamlakatni demokratik yangilash jarayonida fuqarolik jamiyati institutlarining rolini tubdan oshirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5430-son Farmoni nodavlat notijorat tashkilotlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomini yanada takomillashtirdi. Bu borada quyidagi muhim jihatlarni alohida ta’kidlash lozim:

Birinchidan, farmon bilan nodavlat notijorat tashkilotlarining moliyaviy mustaqilligini ta’minlashga qaratilgan yangi mexanizmlar joriy etildi. Xususan, nodavlat notijorat tashkilotlarining hisobvaraqlariga chet davlatlar, xalqaro va xorijiy tashkilotlardan kelib tushgan mablag’lardan erkin foydalanish imkoniyati yaratildi. Bu esa ularning moliyaviy barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, farmon nodavlat notijorat tashkilotlarining davlat organlari bilan o’zaro munosabatlarining huquqiy asoslarini mustahkamladi. Jumladan, normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini majburiy tartibda O’zbekiston nodavlat notijorat tashkilotlari milliy assotsiatsiyasi bilan kelishish tartibi o’rnatildi.

Uchinchidan, nodavlat notijorat tashkilotlarining huquqiy maqomini belgilovchi qonunchilik normalarida ortiqcha byurokratik talablar va g'ovlar bartaraf etildi. Bu esa ularning faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu Farmon bilan nodavlat notijorat tashkilotlari manfaatlarini ifoda etish hamda davlat bilan ular o'rtasida ko'prik vazifasini bajarishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Jamoatchilik palatasi tashkil qilindi. Shuningdek, aholi bilan ochiq muloqot olib borishning yangi samarali vositalarini joriy etish maqsadida davlat organlari huzurida jamoatchilik kengashlari faoliyati yo'lga qo'yildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 4-martdagi "2021–2025-yillarda fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6181-son Farmoni fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning 2021–2025-yillarga mo'ljallangan konsepsiyasini tasdiqlagan. Bu farmon fuqarolik jamiyati institutlarini yanada rivojlantirish uchun muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Farmon fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomini yanada takomillashtirishga qaratilgan bir qator muhim normalarni o'z ichiga olgan.

Birinchi, farmon fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy maqomini aniqlashtiruvchi normalarni belgilagan. Jumladan, farmonning 2-bandida Konsepsiyaning ustuvor yo'nalishlari sifatida:

- fuqarolik jamiyati institutlariga ko'mak berish hamda ularni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish;

- davlat va jamiyat boshqaruvida fuqarolik jamiyati institutlarining faol ishtirok etishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish belgilangan.

Ikkinchi, fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy maqomini mustahkamlovchi yangi mexanizmlar joriy etilgan:

- Nodavlat notijorat tashkilotlarining Oliy Majlis Qonunchilik palatasidagi doimiy vakili instituti – bu orqali qonun loyihalarini muhokama qilish jarayonida NNTlar ishtiroki ta'minlanadi.

- Davlat organlari huzuridagi jamoatchilik kengashlari – bu orqali NNTlarning davlat boshqaruvidagi ishtiroki kafolatlanadi.

- "Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining ochiqlik indeksi" – bu orqali NNTlarning faoliyat samaradorligi baholanadi.

Uchinch, farmon fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy holatini belgilovchi muhim indikatorlar o'rnatgan:

- NNTlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash hajmini 1,8 barobarga oshirish;

- O'zbekiston NNT milliy assotsiatsiyasi a'zolari sonini 30 foizga yetkazish;

- NNTlar tomonidan qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha takliflar sonini 5000 taga yetkazish.

To'rtinchi, farmon fuqarolik jamiyati institutlarining davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarining yangi shakllarini joriy etgan:

- davlat organlari va NNTlar o'rtasida elektron aloqa vositalari orqali tezkor muloqot tizimi;

- ijtimoiy sheriklik doirasida "kraudfanding instituti";

- "Shaffof xayriya" yagona interaktiv portali.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 26-avgustdagi "Fuqarolik jamiyati institutlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-124-son Farmoni fuqarolik jamiyati institutlarining

konstitutsiyaviy-huquqiy maqomini yanada mustahkamlash va davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarini takomillashtirishga qaratilgan muhim hujjat hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, mazkur Farmon fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomini yanada mustahkamlash va davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarini takomillashtirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni nazarda tutadi. Farmonda belgilangan mexanizmlar fuqarolik jamiyati institutlarining davlat va jamiyat hayotidagi rolini oshirishga xizmat qiladi.

Fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy maqomini belgilashda davlat rag'batlantirish mexanizmlarining o'rni muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-noyabrda "Fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga qo'shgan hissasi uchun" ko'krak nishonini ta'sis etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4017-son qarori fuqarolik jamiyati institutlari vakillarini rag'batlantirishning muhim huquqiy asosini yaratdi.

Qarorda fuqarolik jamiyati rivojiga hissa qo'shgan shaxslarni taqdirlashning aniq mezonlari belgilangan. Xususan, mamlakatda erkin fuqarolik jamiyatini shakllantirish va rivojlantirish, inson huquqlari va qonuniy manfaatlarini, demokratik qadriyatlarni himoya qilish, aholining siyosiy madaniyati va huquqiy ongini oshirish kabi sohalarida faoliyat olib borayotgan shaxslar taqdirlanishi mumkin. Qaror fuqarolik jamiyati institutlarining nufuzini oshirishga xizmat qilishi bilan birga, ularning davlat organlari bilan samarali hamkorligini rag'batlantirishga ham qaratilgan. Bu esa fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Yuqorida o'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi ilmiy-nazariy xulosalarni shakllantirish mumkin:

1. Fuqarolik jamiyati institutlarining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi demokratik davlatning muhim asosi hisoblanadi. Bu maqom ularning davlat bilan munosabatlarida o'z huquq va majburiyatlarini to'liq amalga oshirish imkoniyatlarini ta'minlaydigan mustahkam huquqiy poydevor yaratadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahririda fuqarolik jamiyati institutlariga alohida XIII bob ajratilgani ularning davlat va jamiyat hayotidagi o'rnining nihoyatda muhimligini tasdiqlaydi.

2. Xalqaro tajribani o'rganish shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlar (Germaniya, Ispaniya, Italiya, Shvetsiya, Yaponiya) konstitutsiyalarida fuqarolik jamiyati va NNTlar alohida bob shaklida ajratilmaydi, lekin ularning faoliyat yuritishi uchun fundamental huquqlar (uyushmalar tuzish, birlashish erkinligi) kafolatlanadi. Ayni paytda Vengriya, Polsha, Portugaliya kabi davlatlarda fuqarolik jamiyati institutlariga nisbatan to'g'ridan to'g'ri konstitutsiyaviy qoidalar mavjud. O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati institutlariga alohida bob ajratilishi ilg'or demokratik tajriba hisoblanib, xalqaro tendensiyalarga mos keladi.

3. O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy maqomini mustahkamlovchi normativ-huquqiy baza izchil rivojlanib bormoqda. Prezident farmonlari va Hukumat qarorlari xronologik tarzda tahlil qilinganda, 2005-yildan 2024-yilgacha bo'lgan davrda huquqiy asoslarning takomillashib borgani, nodavlat notijorat tashkilotlarining mustaqilligi, moliyaviy barqarorligi va davlat organlari bilan hamkorligi mexanizmlarining rivojlantirilgani ko'rinadi. Ayniqsa, so'nggi yillarda qabul qilingan Prezident farmonlari (2018-, 2021-, 2024-yillardagi) fuqarolik jamiyati institutlarining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi, hamkorlik mexanizmlarining takomillashtirilishi va jamoatchilik nazoratining kuchaytirilishiga qaratilgan.

4. Fuqarolik jamiyati institutlarining davlat faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish funksiyasi konstitutsiyaviy darajada belgilangan muhim yangilik hisoblanadi. Ushbu funksiya orqali fuqarolik jamiyati institutlari davlat organlari faoliyatining ochiqligi, shaffofligi va qonuniyligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, davlat budjetining shakllantirilishi va ijro etilishi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish imkoniyati (148-modda) fuqarolik jamiyati institutlarining o'rnini yanada mustahkamlaydi.

5. Konstitutsiyaviy normalarning samarali amalga oshirilishi uchun faqat qonun qabul qilish bilan cheklanmaslik, balki ushbu normalarni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlarini takomillashtirish, jamiyat a'zolarining huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish, fuqarolik jamiyati institutlari salohiyatini yaxshilash kabi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Bu borada O'zbekistonda qabul qilingan davlat dasturlari va "yo'l xaritalari" muhim ahamiyat kasb etadi.

Umumiy qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy maqomi, vakolatlari va kafolatlarining mustahkamlanishi davlat va jamiyat munosabatlarining yangi bosqichga ko'tarilganidan dalolat beradi. Fuqarolik jamiyati institutlarining faoliyati uchun yaratilgan konstitutsiyaviy-huquqiy asoslar ularning davlat bilan samarali hamkorligini ta'minlash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va inson huquqlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Avak'yan S.A. Grazhdanskoe obshchestvo kak garantiya politicheskogo dialoga i protivodeystviya ekstremizmu: klyuchevye konstitutsionno-pravovye problemy [Civil society as a guarantee of political dialogue and countering extremism: key constitutional and legal issues]. Moscow, Yustitsinform Publ., 2015, p. 652.
2. Saidov A.X. Rivojlanish makonida jamiyat institutlari [Social institutions in the development space]. 2020.
3. Sultanova S.A. Konstitutsionnaya reforma kak sposob obnovleniya obshchestvennoy zhizni [Constitutional reform as a way to renew public life]. *Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies*, 2023, p. 73.
4. Bagiryan G.A. Grazhdanskoe obshchestvo v Konstitutsiyakh zarubezhnykh stran [Civil Society in the Constitutions of Foreign Countries]. *Current Issues of Russian Law*, 2024, vol. 19, no. 3, p. 180.
5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [Basic Law for the Federal Republic of Germany]. 1949. Available at: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html/>
6. Constitución Española [Spanish Constitution]. 1978. Available at: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229/>
7. Costituzione della Repubblica Italiana [Constitution of the Italian Republic]. 1947. Available at: <https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione.pdf>
8. Documents and laws. Available at: <https://www.riksdagen.se/en/documents-and-laws/>
9. Freedom of assembly and association, as well as speech, press, and all other forms of expression, are guaranteed. Constitution of Japan, 1947. Article 21. Available at: <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=321CONSTITUTION>

10. Fundamental Law of Hungary. Available at: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425>.
atv
11. Constitution of the Republic of Poland. Available at: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
12. VII Constitutional review. 2005. Available at: <https://www.parlamento.pt/Legislacao/Paginas/ConstituicaoRepublicaPortuguesa.aspx>
13. Tkach O., Batrymenko O., Rudenko S., Tovmash D., Tupytsia O., Yakovleva L. Improving mechanisms of social partnership in the system of «government-business-civil society» in the context of European integration. *Cuestiones Políticas*, 2023, vol. 41, no. 79, p. 64.
14. Helmut K. Anheier S.T. International Encyclopedia of Civil Society. New York, Springer-Verlag New York Inc., 2010, p. 127.
15. Xatamova A.M. Yangi O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasi fuqarolik jamiyati rivojlanishining asosiy omili sifatida [The new Constitution of the new Uzbekistan as a key factor in the development of civil society]. *Modern Science and Research*, 2023, vol. 12, p. 764.
16. Sembieva L.M., Alieva A.S. Razvitie grazhdanskogo obshchestva i povyshenie konkurentosposobnosti sredstv massovoy informatsii [Development of civil society and increasing the competitiveness of the media]. *Interconf*, 2022, vol. 122, p. 129.

**O'ZBEKISTON
QONUNCHILIGI TAHLILI**

ILMIY-TAHLILIY JURNAL
2025-YIL 3-SON

**ОБЗОР
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
УЗБЕКИСТАНА**

НАУЧНО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
2025 ГОД № 3

**UZBEKISTAN
LAW REVIEW**

SCIENTIFIC ANALYTICAL JOURNAL
2025 ISSUE 3

VOLUME 2 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/TSUL.UZLAWREV.2.3.

ISSN 2181-8118

DOI: 10.51788/TSUL.UZLAWREV.